

новых исследовательских подходов и инструментов, что предполагает изменения в эпистемологических принципах методологии исследований.

Новые методологические принципы могут содействовать поддержке высокого уровня эффективности регуляторных программ для отдельной страны или в мировом масштабе. Относительно мирового рынка продовольствия и сельскохозяйственной продукции в основу методологии исследований необходимо заложить функциональный, институциональный, системный подходы, а также принцип отраслевой организации.

Ключевые слова: рынок сельскохозяйственной продукции и продовольствия, эпистемология, методология и методы исследований.

Annotation

Shkolnyi O.O.

The methodological research issues related to the world agrifood markets

The instability of the agricultural commodities supply in the world markets, price fluctuation, changes in agricultural policies and the necessity of identification of demand parameters on the target marketing segments require the improvements in the market intelligence system in respect to the global agrifood products market. Particularly there is a need for more comprehensive study of problems related to the methodology and research instruments. Synthesis and analysis were used as the research methods during the study.

The author identified the most important drivers, which influence the global agriculture and food industry. Price fluctuations as the result of financial shocks demonstrated that the regulatory mechanisms were unable to support price stability. The current research methodology and research methods do not correspond to the dynamics and trends of the global market.

The state of the agrifood markets can be evaluated on the basis of volume, value, and structural indices. Intensity of international trade and efficiency of foreign international transactions ratios can be used as well. However the global market dynamism requires the new research approaches and tools that necessitate some changes in epistemological principles of research methodologies.

The new methodological principles can support the higher level of efficiency for regulatory programs relative to the state and global levels. Industrial organization, institutional, functional, and system analysis approaches should be taken as the basis for research methodology in relation to the world market of food and agricultural products.

Key words: global agrifood markets, epistemology, methodology and methodological principles.

УДК 368.54 (477)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

О.Т. ПРОКОПЧУК, кандидат економічних наук

Удосконалено класифікацію ризиків відповідно до етапу їх настання в процесі виробництва, а також здійснено групування ризиків, притаманних сільськогосподарському виробництву, виявлено їх вплив на сільське господарство та простежено історичні аспекти розвитку страхування як виду діяльності

Ключові слова: ризик, страховик, страхувальник, актуарні розрахунки, страховий тариф, страховий продукт, страхування майна, ризики при страхуванні майна сільськогосподарських товаровиробників.

Процес сільськогосподарського виробництва представляє собою поєднання та взаємодію людини і природи, при цьому він являється внутрішньо

суперечливим. Закономірності розвитку навколишнього середовища є недостатньо вивченими тому воно часто виступає як неконтрольована сила, що здатна порушувати нормальний процес виробництва і призводити до непередбачуваних наслідків. Сільськогосподарське страхування розвивалося в усьому світі як головний інструмент управління ризиками з метою зменшення негативного впливу погоди та природних ризиків. Тому з'являється необхідність застосування економічних заходів, які дозволили б відновити постраждалі об'єкти та відшкодувати збитки, завдані підприємству. За даних умов необхідним складовим елементом ринкової інфраструктури є система мінімізації сільськогосподарських ризиків, яка є комплексом ефективних механізмів та інструментів держави і приватного сектору та однією із базових частин сталого розвитку галузі.

Ситуація, яка склалася на сьогодні в Україні стосовно страхування сільськогосподарських ризиків, щонайменше гальмує прогрес і може бути визнана кризою розвитку системи. Урядовцям різних державних структур, керівникам страхових компаній і навіть спеціалістам сільського господарства і традиційного страхування бракує знань з різних функціональних та операційних аспектів, які є конче необхідними для належного розвитку системи страхування сільськогосподарських ризиків. Наявні страхові продукти в Україні не в повному обсязі відповідають сучасним вимогам, виходячи із різноманіття товаровиробників сільськогосподарської продукції, культур або напрямів тваринництва та необхідності реагувати на майбутні потреби всієї галузі та нові можливості, що відкриваються завдяки інноваційним процесам.

У подібних умовах велика кількість теоретичних і методологічних питань страхування сільськогосподарських товаровиробників потребує всебічного вивчення та обґрунтування, подальшого детальнішого дослідження, що й зумовлює актуальність дослідження.

Окремі теоретичні та практичні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено в працях вітчизняних та зарубіжних учених. Так, зокрема, питанням теорії і практики ризик-менеджменту та страхування присвятили свої праці українські вчені: В.Д. Базилевич, В.В. Вітлінський, К.Г. Воблий, Н.М. Внукова, В.І. Грушко, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, С.А. Навроцький, С.І. Наконечний, С.С. Осадець, Д.В. Полозенко, Н.С. Прокопенко, П.Т. Саблук, Л.М. Худолій, А.В. Чупіс, Д. Баббела, А. Вільямс, В. Гроуз, М.Ф. Галагуза, В.В. Глущенко, Д. Діксон, Ю.М. Журавльов, Л.О. Лігоненко, В.В. Смирнов, Р.Т. Юлдашев та інші.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, щодо дослідження системи страхування майна сільськогосподарських товаровиробників значна кількість теоретичних і методологічних питань потребує всебічного вивчення та обґрунтування, подальшого детальнішого дослідження, що й зумовлює актуальність дослідження.

Методика досліджень. Для наукового вирішення поставлених у статті завдань використано загальнонаукові методинаукового пізнання та дослідження економічних явищ. Теоретико-методологічною основою дослідження є праці вітчизняних та закордонних науковців і практиків, а також нормативно-правові акти України, що регулюють відносини у сфері страхування. У статті використано такі методи дослідження: абстрактно-логічний та економіко-статистичний, зокрема монографічний, порівняння, табличний та графічний.

Мета статті— на основі дослідження теоретичних засад наукового обґрунтування теорії ризиків та їх застосування для сільського господарства удосконалити класифікацію ризиків відповідно до етапу їх настання в процесі виробництва (*процесні ризики*), а також здійснити групування ризиків, притаманних сільськогосподарському виробництву, виявити їх вплив на сільське господарство та простежити історичні аспекти розвитку страхування як виду діяльності.

Результати досліджень. Отримання прибутку являється головною метою здійснення будь-якого із видів комерційної діяльності людини. При цьому існує пряма залежність між рівнем можливого отриманого доходу від здійснення однієї операції та власне ризиковістю такої операції. Тому переважна більшість видів економічної діяльності, пов'язаних із виробництвом, ґрунтуються на формуванні оптимального поєднання всього спектру інструментів стабілізації фінансових результатів, одне із провідних місць в якому займає страхування.

В свою чергу страхування є природною реакцією виробників на можливість виникнення різного роду загроз у процесі виробництва та реалізації продукції. В економічній літературі для позначення такого роду загроз прийнято використовувати поняття ризик. Оскільки ризик являється першопричиною страхування, дозволимо собі проаналізувати існуючі трактування та виокремити з-поміж них такі, що, на нашу думку, найбільш вдало відображають сутність терміну та значення для подальших процесів.

В сучасній науковій літературі можемо зустріти значну кількість праць вчених-економістів, де приділено увагу поняттю ризик, вивчено та проаналізовано його вплив на економічні процеси та управлінські рішення. При цьому в основу ризику із самого початку було покладено одну із його найважливіших характеристик — невизначеність.

В процесі розвитку суспільства та поглиблення взаємозв'язків всередині соціуму ризик почав привертати до себе дедалі більше уваги, його присутність суттєво позначалась не лише на економічних результатах, але й на інших результатах діяльності людини. І, як наслідок, теорія ризику виокремилась в самостійну течію, почала активно досліджуватись та розвиватись. У зв'язку з необхідністю винайдення інструментів уникнення невизначеності або ж запобігання виникнення непередбачуваних подій чи мінімізації їх негативного впливу було започатковано ряд теорій (теорія ігор, теорія ймовірності тощо) та теоретичних підходів. Так, нині ми можемо зустріти ризик в словниках практично всіх суспільних наук, при цьому кожен з них має власне трактування та обґрунтований понятійно-категоріальний апарат. Спільним для всіх є сама сутність поняття, яка визначається як можливість настання небезпеки або невдачі.

З точки зору економіки будь-яка невдача розглядається через призму майнових втрат або збитків. Одним з перших, хто звернув увагу на існування невизначеності в процесі господарської діяльності та її вплив на кінцеві результати був Ф. Найт, який у своїй праці «Ризик, невизначеність та прибуток» висловив думку про те, що «...саме невизначеність є джерелом чистого прибутку чи збитку...» [1, С. 53]. В подальшому, майже всі економісти свою увагу при вивченні ризику концентрували навколо оцінки впливу невизначеності на прийняття рішень та, відповідно, кінцеві результати господарської діяльності. В економіці обґрунтування теорії ризику припадає на розвиток класичної економічної теорії.

В свою чергу страхування є природною реакцією виробників на можливість виникнення різного роду загроз у процесі виробництва та реалізації продукції. В економічній літературі для позначення такого роду загроз прийнято використовувати поняття ризик. Оскільки ризик являється першопричиною страхування, доцільним постає аналіз існуючих трактувань та виокремлення з-поміж них таких, що, найбільш вдало відображають сутність терміну та значення для подальших процесів.

Доцільність ведення будь-якої діяльності в умовах ринкової економіки визначається одержанням виключно позитивного фінансового результату (прибутку). Однак, через збитковість сільськогосподарських підприємств протягом ряду років їх власні фінансові ресурси суттєво зменшились, а заходи державної підтримки, які покликані забезпечити стабільність господарської діяльності, часто не достатньо ефективні. В таких умовах виникає потреба у пошуку інших шляхів досягнення фінансової стабільності, мінімізації втрат та відшкодування збитків. Саме тому на даний час страховий захист розглядається як один з найважливіших елементів системи фінансово-кредитного забезпечення сільгоспвиробників.

В сучасному законодавстві страховий ризик трактується як певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання [2].

Страховим ризиком є той, що може бути оцінений з точки зору ймовірності настання страхового випадку і кількісних розмірів можливого збитку [3, С. 46]. Грунтуючись на роботах окремих вчених дозволимо собі навести основні, на наш погляд, критерії визначення ризику страховим, а також описати їх окремі характеристики (рис. 1).

Часто ризик розглядають як подію чи обставини, стосовно яких людина не має достатньо розуміння, знання і не здатна вести їх облік та обчислення. «Невідомість причин, їх непостійність зумовлюють випадковість подій, неправильність та нерівномірність в їх настанні» [4, С. 35]. Це обумовлене тим, що на сьогодні ризик тлумачиться більш широко: з точки зору теорії — як ймовірність настання події чи сукупність подій, на випадок яких проводиться страхування; з точки зору виробництва — як можливість загибелі або пошкодження майна від вогню, повені, землетрусу та іншого лиха [4, С. 36].

Серед різноманітних видів діяльності людини існують такі, на які одночасно впливають велика кількість ризиків. Одним із них являється сільське господарство. Тому, надзвичайно важливим є в межах нашого дослідження виявити та охарактеризувати ризики, що притаманні виробничій сфері.

Ведення сільського господарства супроводжується поєднанням різноманітних факторів як природного так і антропогенного характеру. Це специфічна сфера, ефективність якої залежить від наявності матеріальних, фінансових та людських ресурсів, а процеси, відбуваються в умовах мінливого навколишнього середовища. Вплив тих чи інших ризиків на галузь залежить від безпосередньої спеціалізації підприємства (в рослинництві — овочівництво, плодівництво, картоплярство, буряківництво, кормовиробництво, зернове господарство, насінництво тощо; в тваринництві — м'ясне та молочне скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство тощо). З точки зору оцінки ступеня ризикованості, найвищим рівнем в сільському господарстві може характеризуватись процес вирощування.

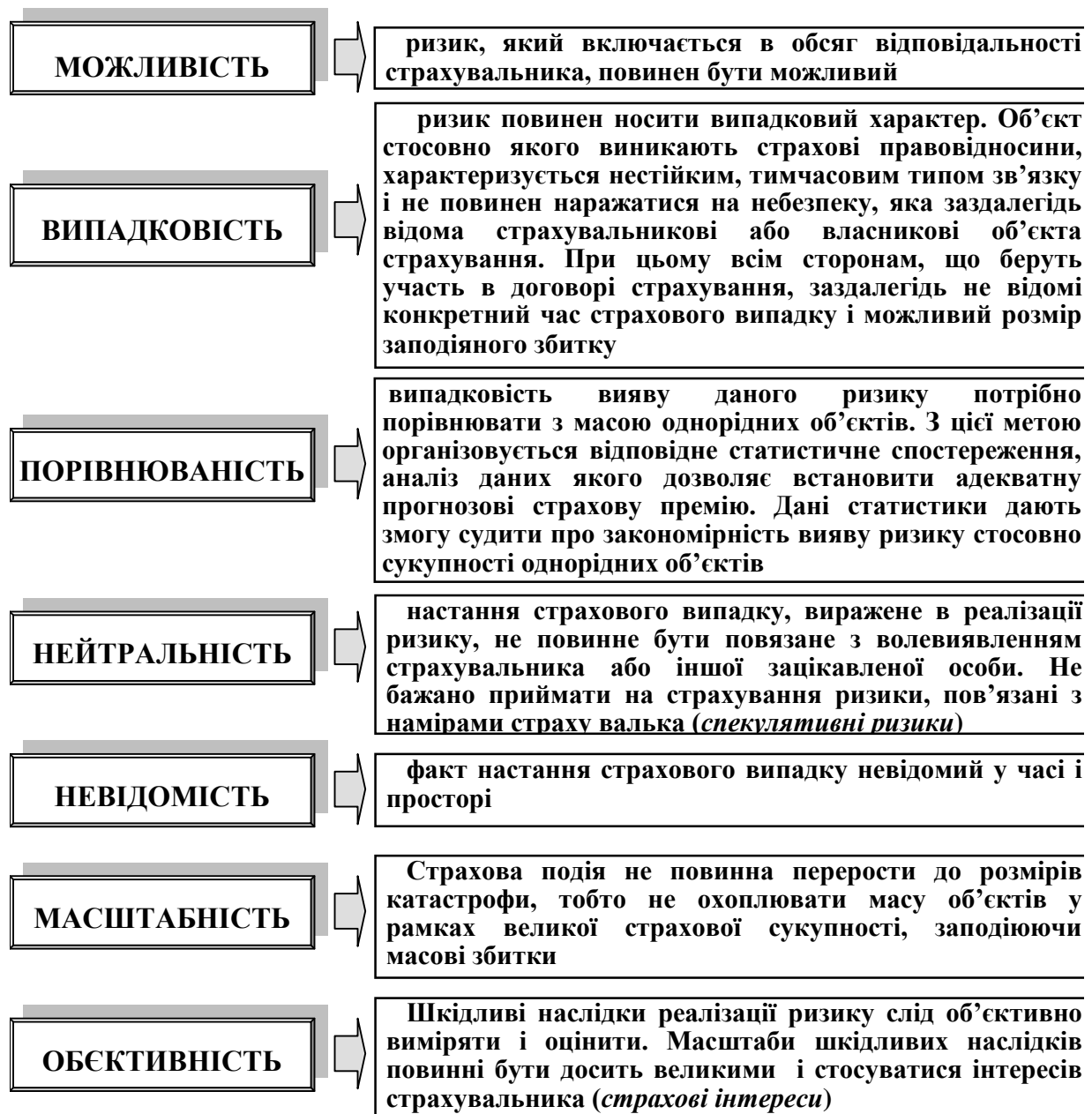

Рис. 1. Критерії страхового ризику та їх характеристика

[Узагальнено на основі джерел 3; 4].

Даному виду діяльності притаманна сезонність виробництва, а також значна залежність від природно-кліматичних коливань, оперативних змін. Зрозуміло, що не всі чинники піддаються довгостроковим перспективним прогнозам (наприклад природно-кліматичні), однак часто саме вони мають найбільший вплив на отримання продукції, а отже і фактичні результати. Крім того, підсумки ми переважно підводимо лише наприкінці сезону, або ж календарного року, в той час як виробничі витрати сільськогосподарське підприємство несе протягом всього виробничого циклу, тому варто звернути увагу на те, що традиційні інструменти уникнення касових розривів (інтенсифікація, логістика, тощо) для даного виду діяльності не мають відповідного позитивного впливу. Крім того, специфічна характеристика ризику в сільському господарстві полягає в тому, що і тварини і сільськогосподарські культури належать до живої природи, що зумовлює

об'єктивну необхідність у виокремленні ризикових факторів, притаманних цій сфері.

Ґрунтуючись на матеріалах Р. Шинкаренка [5], ризикові фактори розподілено на п'ять основних груп і охарактеризовано їх за показниками та можливими наслідками (табл. 1).

Беручи за основу класифікацію ризиків та джерел їх виникнення, наведену в таблиці 1, доцільно розділити процес виробництва продукції рослинництва на вирощування та реалізацію продукції. Кожен з цих етапів можна охарактеризувати відповідним економічним результатом: при вирощуванні — це понесені затрати, які представлені у вигляді собівартості; при реалізації — отримані доходи; кінцевим результатом діяльності підприємства є одержання прибутку.

1. Ризикові чинники та фактори у сільськогосподарському виробництві

Чинники	Фактори	Джерела виникнення	Наслідки	Можливість страхування	Вид страхування
Природні	Природно-кліматичні	Зміни клімату та вплив природних явищ на ведення та результати діяльності в сільському господарстві	Від середніх до катастрофічних	Так	Страховання погодних ризиків
Антропогенні, природні	Виробничі	Супроводжують процес вирощування сільськогосподарської продукції, агротехнічні вимоги, використання науково-технічно-го прогресу, забезпечення технікою	Малі, незначні, середні	Ні	—
Антропогенні	Інституційні та політичні	Зміни в законодавчому полі, пов'язані, наприклад, з укладанням Міжнародних угод, (вступ України до СОТ), застосування адміністративних інструментів державного регулювання	Середні-великі	Ні	—
	Фінансово-економічні	Пов'язані із рівнем фінансового забезпечення галузі, наявністю державної фінансової підтримки, коливанням цін, та особливостей ціноутворення та оподаткування, вплив зовнішньо-економічних факторів (коливання курсу)	Середні-великі	Так (частково)	Хеджування, страхування кредитних ризиків
	Особистісні	Пов'язані з діяльністю людини (моральна загроза, антиселекція, асиметрія інформації), в тому числі зі здоров'ям та працездатністю	Малі, незначні, середні	Так (частково)	Страховання життя

Узагальнення автора на основі [2; 5].

Для класифікації ризиків що виникають на кожному етапі і можуть мати безпосередній вплив на результат ми згрупували ризикові фактори та виокремили їх у «процесні ризики» (рис. 2).

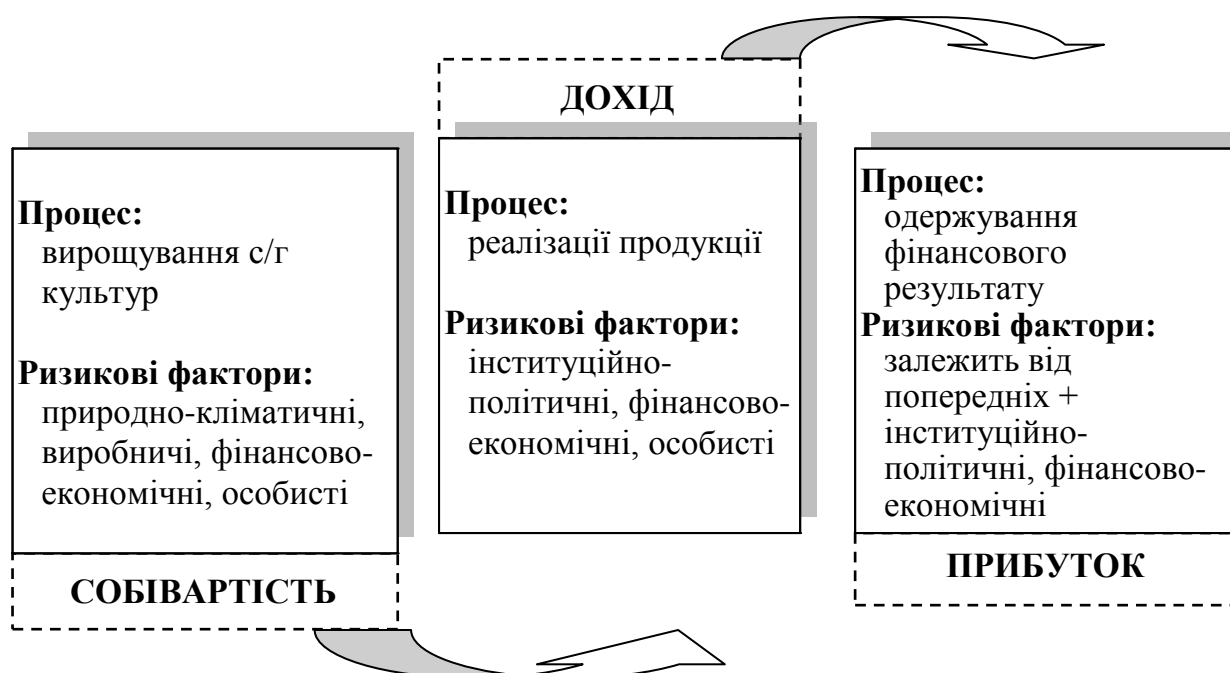

Рис. 2. Процесні ризики в сільському господарстві

Таким чином доцільним постає виокремлення таких груп:

1. **Процесні ризики, що виникають на етапі вирощування** — сукупність природно-кліматичних, виробничих, фінансово-економічних та особистісних факторів.

2. **Процесні ризики, що виникають на етапі реалізації** — сукупність інституційно-політичних, фінансово-економічних та особистісних факторів.

3. **Процесні ризики, що виникають на етапі формування кінцевого економічного результату (прибутку)** залежать від результатів двох попередніх етапів, однак характеризуються ймовірністю виникнення інституційно-політичних та фінансово-економічних ризикових факторів.

Зауважимо, що виникнення тих чи інших ризиків часто виключають або зменшують ймовірність настання інших. Часто виникають випадки, коли втрати через вплив природно-кліматичних ризиків компенсуються додатковими надходженнями від підвищення цін унаслідок реагування ринку на зміни обсягів пропозиції (наприклад зменшення очікуваних врожаїв). Крім того, оскільки всі етапи проходять за безпосередньою участю людини, варто зазначити, що саме її діяльність викликає три основні загрози, що присутні при реалізації страхових відносин в сільському господарстві, а саме: асиметрія інформації, моральна загроза та антиселекція.

Провідні науковці, такі як Р. Бокушева та О. Хайдельбах [6] притримуються тієї точки зору, що антиселекція та моральна загроза є складовими поняття асиметрії інформації.

На нашу думку, ці поняття слід розділяти. Так, ризик асиметрії інформації

полягає в тому, що сільськогосподарський виробник завжди знає більше про своє господарство, ніж представник страхової компанії, тому при страхуванні вимагається розширений список документів, на основі яких приймається рішення про надання страхових послуг.

Моральна загроза може проявлятися в зміні поведінки сільгоспвиробника стосовно застрахованого об'єкта, умисному (не умисному) порушенні агротехнологій, здійсненні (не здійсненні) запобіжних заходів, недотриманні протипожежних правил тощо.

Як зазначалося вище, існує кілька моделей ставлення до ризику. Основними стратегіями поведінки для мінімізації дії наслідків ризику є заходи по скороченню ризиків та його передачі (рис. 3).

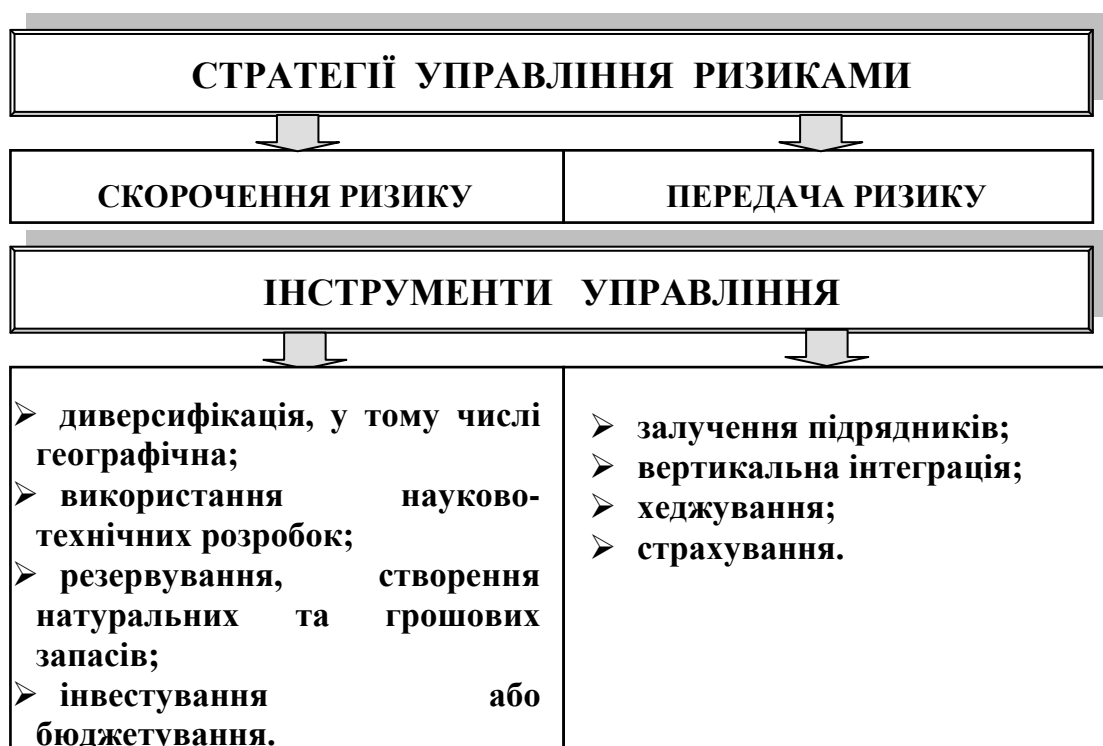

Рис. 3. Інструменти управління ризиком за напрямками в сільському господарстві

[Узагальнення автора на основі джерела 5].

Стратегія уникнення ризику, що може проявлятися у виборі найменш ризикових (відповідно найменш прибуткових) видів діяльності. Проте, варто зазначити, що застосування стратегії уникнення ризику не завжди виправдане, адже завдяки відповідним заходам можливо мінімізувати наслідки впливу ризику, але уникнути факту його настання — неможливо.

Зазвичай, ступінь готовності ризикувати є визначальним при виборі стратегії управління ризиком. До мінімізації ризиків вдаються переважно крупнотоварні сільськогосподарські підприємства, невеликі та середні господарства більш готові до ризику.

Серед різноманітних способів мінімізації негативних наслідків виникнення окремих ризиків найбільшого розповсюдження набуло страхування. За своєю

сутністю страхування являється способом передати ризики (тобто невпевненість, невизначеність, страх) третій стороні. Свій початок історія страхування, як сфера реалізації економічних відносин, бере від стародавньої держави (закони Хаммурапі), де передбачалось укладення угоди між учасниками торгового каравану про перерозподіл збитків, зазнаних одним із учасників каравану внаслідок нападу розбійників, пограбування, крадіжок тощо між усіма учасниками. Цей період у розвитку страхування тривав до 550 р. до н. е., коли в Лідії з'явилися перші золоті монети [7, С. 48]. Також, ще в стародавньому світі почало зароджуватися страхування від нещасних випадків — працівники, що були зайняті на таких будівництвах, як єгипетські піраміди, замок Соломона (близько 970 – 931 до н.е.) тощо, організовували каси взаємодопомоги на користь тих із своїх колег чи їх родин, що зазнавали каліцтва або гинули в результаті нещасного випадку на будівництві [8, С. 71].

Характерною рисою стародавнього страхування є те, що на даному етапі ще відсутня регулярність страхових платежів, що вносяться до загальної каси. Більш того, організація страхового фонду базувалася на зобов'язаннях відшкодувати збитки у порядку подальшого розподілу, тобто гроші вносилися до каси після настання страхової події. Надалі страхування удосконалювалося, основою стали регулярні платежі, які дали можливість акумулювати (накопичувати) кошти і створювати страховий фонд [7; 8].

Прийнято вважати, що найвиразніше порівняно з іншими народами давнини, взаємне страхування було розвинуто в Стародавньому Римі. Воно широко застосовувалося в різних професійних союзах і колегіях. Під час вступу до такої колегії сплачувалися одноразові, а потім щомісячні внески. За рахунок зібраних коштів проводилися похорони у разі смерті члена колегії, надавалася матеріальна підтримка у разі хвороби, каліцтва тощо. Взаємне страхування в Стародавньому Римі набуло значного поширення серед ремісничих і інших професійних колегій, військових і навіть релігійних організацій [9].

Саме з тих часів почала формуватись роль держави, як гаранта при укладанні окремих торговельних угод. Значна розпорошеність військ Імперії вимагала додаткових дій влади для підтримання життєзабезпечення своїх колоній (окремі з яких були значно віддаленими від адміністративних центрів та основних торговельних шляхів), а тому виникала необхідність у заохоченні торговців у постачанні продуктів харчування та зброї. Не дивно, що влада погоджувалась відшкодувати втрати купців у випадку загибелі суден із крамом.

Сучасна теорія страхування також завдячує Римській католицькій церкві у виокремленні та формуванні такого поняття, як «розумна ставка» (тобто розуміння того, що отримана винагорода має бути адекватною обсягові або розміру наданої послуги, запозичених коштів, тощо). Біблійський постулат про те, що «...не можна давати гроші в рід близьньому родичеві своєму...» знайшло відображення в цілком мирських рішеннях Церкви, яка визнала таким чином важливість позик для розвитку економіки. Саме завдяки таким діям ми маємо можливість позитивно оцінити тогочасну роль релігії в розвитку торгівлі, і, як наслідок, формуванню ефективної системи захисту від ризику — страхового договору.

Розвиток страхування з часом охопив і інші сфери ділової активності. Поряд із торгівлею та пов'язаними із нею галузями (транспортування, зберігання тощо)

страхування почало розвиватись і в сільському господарстві. Однак тут, на відміну від вищезгаданих сфер, найбільш важливу роль відіграло не прагнення забезпечити фінансовий результат, а бажання перерозподілити можливі негативні наслідки від виникнення непередбачуваних подій. Так, ще на початку XIII століття в Ісландії виникли перші страхові товариства серед селян, які об'єднувались для взаємного захисту від втрат внаслідок пожежі або загибелі худоби. З часом, страхування в сільському господарстві почало набувати класичних ознак — були започатковані страхові договори, удосконалились відносини між страховиками та страхувальниками, а з переходом сільського господарства у якість підприємницької діяльності страхування почало розглядатись як фінансовий інструмент стабілізації доходів суб'єктів господарської діяльності [10].

На територію сучасної України страхування прийшло практично одночасно з різних країн. З одного боку — популяризація страхування в Російській імперії, а з іншого — достатньо активний розвиток системи фінансових установ в Західній Україні, яка належала до тогочасної Австро-Угорської Імперії [3 – 6; 10]. При цьому, віддамо належне такому сучасному поняттю як інтеграція. Саме інтеграція російський торгових домів в європейську фінансову систему сприяла формуванню відповідних підходів у торгівлі, зокрема, використанню найсучасніших, на той час, фінансових інструментів, до яких уже належало і страхування. Що ж до ролі австро-угорської фінансової системи в розвитку страхування в Україні, то саме на цей період припадають перші спроби на теренах нашої держави застосувати страхування у сільському господарстві. Спочатку страхування концентрувалось на ризиках, пов'язаних із пошкодженням або загибеллю майна від пожежі — найбільшої проблеми тогочасного суспільства, однак з часом воно розповсюдилось і на інші ризики.

Традиційно страхуванню на різних етапах розвитку притаманними були як принцип добровільності так і обов'язковості. При цьому історія страхування знає випадки одночасного використання обох принципів, залежно від об'єкта страхування [8]. Обов'язковість можна пояснити існуванням спільної відповідальності, або ж прагненням розподілити ризики в суспільстві. В таких випадках часто страхування ставало чи не єдиним способом задовольнити інтереси всіх зацікавлених сторін [8, С. 15 – 17].

Кожен із наведених вище етапів розвитку страхування також позначався і на еволюції страхування в сільському господарстві. Поступово воно набувало визначеності. Було розроблено правила страхування, розраховано страхові тарифи з допустимими межами їх коливання, визначені права й обов'язки страховика та страхувальника [8, С. 40 – 42].

Важливим етапом, за дослідженнями В. Аленичева [11], В. Шахова [12] та Г. Тагієва [13] стало реформування господарських відносин в сільському господарстві середини минулого століття, коли перед державами та економіками постала проблема переведення всіх взаємовідносин держави, виробників та громадян в фінансову площину (оплата праці, доступність інвестиційних ресурсів, в тому числі кредитних, державна підтримка та фінансування тощо). За таких умов в різних системах економіки були здійснені різні кроки, однак страхування стало спільною ознакою як для ринкової так і для планової економіки. Притаманними для капіталістичних країн були добровільність страхування та державна підтримка господарюючих суб'єктів. В той же час планова економіка

використала принцип обов'язковості страхування, коли всі хто має хоча б опосередковане відношення до сільського господарства свої ризики вимушені були страхувати [3 – 6]. Однак, зауважимо, що страхування сільськогосподарського виробництва за планової економіки забезпечувало виробництво сільськогосподарської продукції та було наближене до принципів сучасного страхування.

Із виокремленням України зі складу радянського союзу державна політика була спрямована на розвиток ринкових відносин в тому числі в сільському господарстві. За цих умов не останню роль відіграє ефективна система страхування в сільському господарстві, як елемент фінансової стабільності та інвестиційної привабливості галузі.

На нашу думку, страховий ринок можна визначити як економічний простір, в якому формується, задовольняється та реалізується попит і пропозиція на страховий захист шляхом купівлі-продажу страхової послуги. Проте вважаємо за доцільне використовувати поняття «система страхування», оскільки вона охоплює не лише процес купівлі-продажу страхової послуги, а й об'єднує взаємозв'язки всіх учасників для успішної реалізації мети кожного з них на ринку фінансових послуг.

Ми вважаємо, щосььогоднішню систему страхування сільськогосподарських культур можна охарактеризувати як дворівневу (рис 4).

Рис. 4. Система страхування сільськогосподарських культур в Україні

Перший рівень становлять органи державної влади, що провадять регуляторну та контролюючу діяльність. У системі страхування сільськогосподарських культур це Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, що здійснює загальний нагляд за діяльністю страхових компаній, та Міністерство аграрної політики та продовольства України, яке, по суті, є представником інтересів сільськогосподарських товаровиробників. Другий рівень складається з провайдерів та споживачів страхових послуг в сільському господарстві, а саме сільськогосподарських товаровиробників та страхових компаній.

Система страхування сільськогосподарських культур як складова економічного механізму також підпадає під вплив держави. Тобто, державне регулювання системи страхування є сукупністю встановлених державою форм, видів, методів зовнішнього і внутрішнього впливу, процедур організації страхування сільськогосподарських культур, призначених для досягнення стратегічних і тактичних цілей стабілізації розвитку сільськогосподарського виробництва та для підвищення ефективності фінансових результатів господарської діяльності.

Основними завданнями регулювання системи страхування сільськогосподарських товаровиробників є забезпечення створення сприятливого середовища для розвитку відносин в сфері страхування ризиків в сільському господарстві, усунення існуючих перешкод шляхом інституційної розбудови та створення і удосконалення його механізмів. Кінцевою метою є запровадження цивілізованої та гарантованої для всіх учасників оптимальної системи страхування, з урахуванням історичних умов економічного і соціального розвитку України. Для цього використовуються загальноприйняті методи та інструменти регулювання, характеристики та особливості яких, з точки зору страхування.

Загальні засади функціонування страхового ринку в сільському господарстві окреслені у «Державній програмі розвитку українського села на період до 2015 року» [14]. Зазначеним документом також передбачається розроблення та прийняття Програми державної підтримки страхування в аграрному секторі економіки.

Як бачимо, регулювання системи страхування достатньо складний процес, він потребує комплексного підходу та чітко сформованих цілей (а відповідно і заходів) для задоволення всіх учасників страхового процесу. Все наведене вище дає можливість нам розглядати регулювання системи як сукупність заходів впливу всіх учасників на об'єкти і процеси з метою певного спрямованого розвитку для досягнення визначених цілей. Тут, безперечно, багато залежить від держави, оскільки це є однією з її безпосередніх функцій і здійснюється через її інститути.

Висновки. Таким чином проведено дослідження теоретичних засад наукового обґрунтування теорії ризиків та їх застосування для сільського господарства, аспектів формування та функціонування системи страхування з урахуванням специфічних потреб окремих галузей економіки та основних засад регулювання розвитку системи страхування сільськогосподарських культур в Україні дозволило сформулювати ряд наступних узагальнюючих висновків:

- за допомогою дослідження еволюції страхування та існуючих системи страхування в сільському господарстві різних країн світу запропоновано їх класифікацію відповідно до етапу їх настання в процесі виробництва (*процесні ризики*), а також здійснено групування ризиків, притаманних сільськогосподарському виробництву;
- сформовано власні підходи до регулювання системи страхування як сукупності заходів впливу всіх учасників на об'єкти і процеси з метою спрямованого розвитку для досягнення визначених цілей;
- доведено, що сучасну систему страхування сільськогосподарських культур в Україні можна охарактеризувати як дворівневу. *Перший рівень* становлять органи державної влади, що відповідно провадять регуляторну та контролюючу діяльність. *Другий рівень* — це провайдери та споживачі страхових послуг в сільському господарстві, якими є сільські товаровиробники та страхові компанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Найт Ф. Х. Ризик, невизначеність та прибуток / Ф. Х. Найт. — М.: Дело, 2003. — 225 с.
2. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96 – ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 18. — С. 79.
3. Базилевич В. Д. Страхова справа: монографія / В. Д. Базилевич, К.С. Базилевич //6-те вид. — К.: Знання, 2008. — 351 с.
4. Воблый К. П. Основы экономии страхования / К. П. Воблый // . — М: СО Анкил, 1993. — 228 с.
5. Факторы риска в аграрном страховании [Электронный ресурс]:Режим доступа: <http://www.agroinsurance.com/ru/documents>.
6. Bokusheva, R., Heidelberg, O., Kussayinov, T. (2007): Strahovanie posevov v Kazahstane: Analiz vozmozhnostey effektivnogo upravleniya riskami. // IAMO Studies Reihe, Halle (Saale), Germany. Book of abstracts [«Multi-level processes of integration and disintegration»]. — 2009. — P. 22.
7. Райхерв К. Общественно-исторические типы страхования / К. Райхерв //М.: АН СССР, 1947. — 348 с.
8. Реверчук С. К. Історія страхування: Підручник / С. К. Реверчук, Т. В. Сива, С. І. Кубів, О. Д. Вовчак [за ред. С.К. Реверчука]. — К.: Знання, 2005. — 213 с.
9. Казанцев С. К. Основы страхования: учебное пособие /С. К. Казанцев //Екатеринбург: изд-во ИПК УГТУ, 1998. — 553 с.
10. Карпендер Г. Обзор мирового рынка страхования и пере-страхования сельскохозяйственных рисков // Г. Карпендер [Электронный ресурс]:Режим доступа: <http://www.agroinsurance.com/ru/practice>.
11. Аленичев В. В. Страховое дело России в XX веке / В. В. Аленичев // Страховое ревю. — 2010. — № 1. — С. 18 – 29.
12. Шахов В. В. Страховое дело России в XX веке / В. В. Шахов, В. В. Аленичев // Страховое ревю. — 2010. — № 5. — С. 14 – 17.
13. Тагиев Г. М. Развитие государственного страхования в СССР / Г. М. Тагиев. — М.: Финансы, 1978. — 224 с.
14. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 73. — С. 2715.[Електронний ресурс]:Режим доступа до документу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Одержано 15.03.13

Аннотація

Прокопчук А.Т.

Теоретические основы регулирования системы страхования в сельском хозяйстве

В статье прослежена эволюция понятий «риск» и «страхование», исторические условия зарождения страхования как экономической категории и выявлено разнообразие рисков факторов ведения хозяйственной деятельности. Распределение производства сельскохозяйственной продукции на этапы дало возможность сгруппировать рисков факторы в зависимости от их влияния на финансовый результат каждого производственного процесса (процессные риски). Установлено, что возникновение некоторых рисков может существенно уменьшить вероятность возникновения других.

Ключевые слова: *риск,страховщик, страхователь, актуарные расчеты, страховой тариф, страховой продукт, страхование имущества, риски при страховании имущества сельскохозяйственных товаропроизводителей.*

Prokopchuk O.T.

Theoretical bases of adjusting of system insurance in agriculture

The evolution of concepts «risk» and «insurance» are traced in the article, historical terms of origin of insurance as an economic category and the variety of risk factors of conduct of economic activity is educed. Distribution of production of agricultural goods on the stages gave an opportunity to group risk factors depending on their influence on the financial result of every productive process (process risks). It is set that the origin of some risks can substantially decrease probability of origin of others.

Key words: *the risk, the insurer, the insurer, actuarial calculations, insurance rate, insurance product, property insurance, property insurance risks in agricultural commodity*

УДК 330.342:631.16

**РОЗВИТОК АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ
У ЗРІЗІ ПРОБЛЕМ ЙОГО ІНВЕСТУВАННЯ**

Г.Ф. МАЗУР, докторант*

У статті розглянуто питання розвитку агропромислового виробництва України у зрізі проблем його інвестування та обґрунтовано окремі шляхи вдосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві й окреслено способи підвищення привабливості інвестиційного клімату.

Ключові слова: *розвиток агропромислового виробництва, інвестування, державне регулювання і стимулювання інвестиційної діяльності.*

Агропромислове виробництво, нині, не вважається привабливим об'єктом для інвестування. Тому проблема залучення інвестицій, залишається надзвичайно важливою, її вирішення може стати одним із головних чинників виходу агропромислового виробництва з критичного стану та забезпечення конкурентоспроможності його продукції. Інвестиції в основний капітал дозволять забезпечити системне оновлення і розвиток матеріально-технічних засобів підприємств АПВ, покращити соціальну інфраструктуру села. Тому, актуальною темою сьогодення є залучення інвестицій у розвиток агропромислового виробництва, що допоможе розв'язати низку проблем щодо виробничої інфраструктури, розширення виробництва продовольчої продукції, створення нових робочих місць для сільських жителів.

Вирішенню інвестиційних проблем розвитку агропромислового виробництва останнім часом присвячується досить великий масив наукових розробок. При їх дослідженні вагомих наукових результатів досягли вчені: П.Т. Саблук, О.Є. Гудзь, М.І. Кисіль, С.К. Марченко, А.А. Пересада, П.А. Стецюк, Г.В. Черевко, та інші. Проте недостатньо розробленими залишаються окремі аспекти активізації інвестиційної діяльності в агропромислове виробництво за рахунок внутрішніх

*Науковий консультант: д.е.н., професор, академік НААНУ П.Т. Саблук